

IZRAEL U EKUMENSKOM POGLEDU

Židovstvo i kršćanstvo jedno drugom nerazdruživo pripadaju. To se nekome može činiti paradoksalnim, što i jest. Povijest obadviju veličina i njihov unutarnji odnos jednoga prema drugomu u prvom redu ukazuju na njihove međusobne opreke. Tu opreku i jedan i drugi priznaju. Putovi su se razišli a razilaze se i danas već prema tome, kako jedan i drugi zauzimaju stav prema Isusu iz Nazareta. Opreka prema tome ima svoj korijen izravno u porijeklu i središtu kršćanstva. No ni u kojem slučaju ne smijemo gubiti s vida da je rascjep u početku bio u obliku rascjepkanosti unutar samoga židovskog naroda, budući da je jedan Židov Isusa priznavao kao Krista, dok je drugi tu misao odlučno odbijao. Ovaj je razdor prolazio kao mač srecem pojedinog Židova. Kršćani poganskog porijekla jedva da su sebi mogli predočiti što to znači.

Nije li rascjep prolazio dušom samog Isusa? Nije li tajna njegove povijesne osobe upravo napetost između njegove duboke solidarnosti sa svojim narodom i njegova odbačenja po ovom narodu? Jedva da je tko u prvotnoj Crkvi osjećao tu napetost u tolikoj mjeri kao apostol Pavao — napetost, što je on ujedno židov i kršćanin.

Ova napetost nije bila duga vijeka. Putovi se razidoše. Židovstvo je krenulo svojim putem a Crkva svojim. Iščezao je problem židova-kršćanina i pogana-kršćanina. Crkva je novačila nove članove skoro isključivo iz poganskih krugova, dok se židovski narod sve više utvrđivao u svojoj opreci prema kršćanstvu. Riječi iz poslanice Efežanima, da Židovi i Grci ne smiju više biti dvoje nego samo jedan novi čovjek, gdje se ukida neprijateljstvo i ograda (Ef 2, 11 sl), bile su sve više i više iskrivljivane od gorkih riječi neprijateljstva, neprijateljstva koje se moglo izroditi u mržnju, tlačenje, progon. Što se tiče kršćanstva, njegov odnos prema židovstvu tokom duge povijesti spada u njegove najtamnije stranice koje se ne dadu lako opravdati.

Otuđivanje

Kako li je često »židov« označivao onoga koji je propeo i odbacio Isusa a time i neprijatelja koji zaslužuje samo prezir? Zar se nije često zaboravilo da je sam Isus bio židov i da sv. Pismo židova nerazdruživo spada na bibliju

kršćana? Nije li se često samopravdanje Crkve nasuprot židovskom narodu penjalo do samovelicanja i zaboravljanja vlastitih grijeha a time i vlastitog razapinjanja Krista. Židovi su sa svoje strane kršćanstvo promatrali kao otpad od prave vjere u Boga, a ponašanje je kršćana prema njima porodilo mržnju i tjeskobu koje su se duboko urezale u židovsku dušu.

Rascjep je naoko konačan, i možemo bez pretjerivanja reći, da je od svih problema najteži i najmučniji odnos između židovstva i kršćanstva. Jest, u odnosu na taj problem, ekumenski se problem između pojedinih kršćanskih Crkava ipak daje svladati, ma kako on u pojedinim slučajevima bio težak.

A može li se uopće reći da postoji »ekumenski« problem između židovstva i kršćanstva? Zar nisu to vrlo različite veličine, jest, dvije različite religije koje su se u određenom povijesnom razdoblju dodirivale, a inače jedna s drugom nema ništa zajedničko? Zar nema pravo Schleiermacher kad u svojoj dogmatici njihov međusobni odnos ovako definira: »Kršćanstvo se doduše nalazi u jednoj posebnoj povijesnoj vezi sa židovstvom, ali što se tiče njegova povijesnog života i njegova cilja, ono se jednako odnosi prema židovstvu i poganstvu« (Der christliche Glaube, §12). Nije li tu izraženo ono bitno: Porijeklo kršćanstva je u židovstvu— to i ništa više.

Ne, Schleiermacherovo poimanje počiva na temeljnom neshvaćanju odnosa između židovstva i kršćanstva, a to je neshvaćanje više nego jedanput za protestantsku teologiju tamo od Scheiermacherova doba bilo sudbonosno. Promatranje povijesti spasenja pretvorilo se u psihologiju religije. Zaboravilo se da je Bog koji je govorio svomu narodu i koji je u njemu djelovao, Bog i Otac Isusa Krista. U dvostrukom je smislu istina da spasenje dolazi od Židova (Iv 4, 22), s jedne strane, jer se Isus rodio kao Marijin sin i time bio član židovskoga naroda, a s druge strane, jer su Židovi prvi u njega uzvjerovali i bili članovi blage vijesti.

Zacijelo, postoji razlika, jest, postoji opreka između Staroga i Novoga Zavjeta. Pavao govori o opreci između ugovora slova i duha, između službe koja vodi k osuđenju i službe koja vodi k opravdanju (2 Kor 3, 6 sl). Isto tako

Stari Zavjet bio je pravi ugovor (zavjet) u kojemu je Bog govorio svomu narodu kako tokom njegove povijesti tako i na usta njegovih proroka.

Nadalje, zaboravilo se da je prekid s Izraelom bio zaista stvarnost, no da to ne bi smjelo vječno trajati. Doduše, Izrael je privremeno otvrdnuo, pao, on je zabačen, no trebalo je gajiti nadu da će doći vrijeme kad će otrgnute grane biti nakalamljene na lozov trs, na koji opet i one spadaju. Tako misli Pavao u poslanici Rimljanima gdje nalazimo tragove njegove duhovne borbe s ovim pitanjem.

Napokon, nije se uočilo da je Izrael i dalje Božji narod koji ne zaboravlja ni onda kad njegova ruka na njemu teško počiva. Sav život Izraela tokom stoljeća i njegov opstojnost i danas su svjedočanstvo o Božjim skrivenim putovima sa svojim narodom.

Izrael svjedoči za živoga Boga

Karl Barth podvukao je u djelu »Die kirchliche Dogmatik«, i to upravo u svesku koji je izišao 1938, kad je u njemačkim sinagogama plamtio oganj, snažno ovo stajalište. Citava je vidljiva povijest židovskoga naroda znak za nešto realno, za nešto što leži skriveno u ovoj povijesti, očitoj za sve oči. »Ta se realnost sastoji u opstojnosti židovskoga naroda u sredini svih drugih naroda kao od Boga navedeni jedinstveni prirodni dokaz o Bogu.« (Die kirchliche Dogmatik, I, 2, 566). Na drugom mjestu on veli: »Kad bismo htjeli pitati za jedan dokaz o Bogu, o nečemu vidljivom i opipljivom, što nitko neće zanijekati, dosta je pogledati na židove« (Dogmatik im Grundriss, 88). I donosi poznatu anegdotu iz života Fridriha Velikog koji je nekom zgodom upitao svoga tjelesnog liječnika: »Zimmermann, da li biste mi mogli spomenuti jedan jedini dokaz za Božju opstojnost?« Na to je Zimmermann odgovorio: »Visočanstvo, Židovi,«

Sto Izrael još i danas opstoji, to je zagonetka ili bolje misterij: Narod koji je bio ponovo izložen uništenju a ipak još uvijek postoji kao da mora ostati sačuvan za zadatak koji mi danas još ne možemo definirati. Ovomu narodu nije priušteno da nađe svoj stalni grad; čini se kao da on za to nije stvoren i da će to njemu biti uvijek uskraćeno. On poput tuđinca živi među narodima i upravo tim on je znak. On stoji iza ove povijesti gdje vjera naslućuje tajnu — skrivenu povezanost između Crkve i Izraela.

Osebužno svjedočanstvo ove povezanosti je doktrinalni antisemitizam posljednjih stotinu godina. Na izlazu Forum-a Romanum-a u pravcu Koloseja stoji jedan od najljepših spomenika, Titov slavoluk, posebno slavan zbog svoga reljefa u spomen osvojenja Jeruzalema i porušenja hrama po caru Titu. U triumfalnoj povorci, u kojoj je on sa sobom nosio sedmerokraki svjećnjak, srebrne trublje i svetu knjigu Zakona, pokazao je gradu Rimu i čitavomu svijetu da je njegovim djelom židovstvo jednom zauvijek nadvladano. Jedan francuski kritičar dodao je 1878, opisujući ovaj reljef, slijedeće opaske: »Židovska biblija, Jahveova Tora nadvladana, rastrgana, u okovima. Kakva li trijumfa za antikni svijet i za arijsku rasu! No trijumf neće dugo trajati! Još i danas, osamnaest stoljeća poslije toga, stara je hebrejska knjiga nepomirljivi neprijatelj naše rase i naše civilizacije. Kad će čovječanstvu biti poklonjen jedan novi Tito, da bibliju stavi u okove?« Ovo zadnje pitanje dobit će u naše doba svoj strahoviti odgovor, no ni ovaj zadnji pokušaj da s paklenim sredstvima iščupa ovaj narod i njegova knjiga, nije doveo propasti židovskoga naroda.

Razni moderni kritičari židovstva pokušali su katkada razlikovati između židovstva i kršćanstva, dok su se u nekom smislu hvastali da je kršćanstvo židovski otrov donekle neutraliziralo tim što je par kapljica starog uzavrelog vina sobom ponijelo za buduća vremena. Kakva li kršćanstva i kakve li Crkve koji prihvatiše ovo mišljenje, kad su se nad židovskim obzorjem počeli navlačiti tamni oblaci nevolja, koji su možda čak osjetili neki ponos a u svakom slučaju neku umirujuću sigurnost na pomisao da nisu poput židova prezreni!

Opet ćemo potsjetiti na riječi Karla Bartha iz istog sveska njegove dogmatike: »Ako je svijet nasuprot židovskoj krvi začuđen, onda on tim dokazuje da je svijet: slijep, i gluh i nijem za putove Božje, koji su u opstojnosti ovoga naroda i pred njegovim očima. A kad bi i Crkva ushtjela to isto činili čudeći se židovskoj krvi, to bi samo dokazivalo da je i ona sama slijepa, gluha i nijema« (ondje str. 567). Nema dvojbe: Tamo gdje preziranje židovskog naroda uzme prevlast, tamo gdje se ono izrodi u progono-
stvo, tada posegne sam živi Bog. Nežidov koji zabacuje židova, zabacuje samoga Boga. Toga kršćanstvo ne bi smjelo nikada zaboraviti. Antisemitizam će prije ili kasnije neizbježno dovesti do »antikršćanstva«.

Ničeov »demonški« oštri pogled

Niče je kao nitko pomakao kršćanstvo na istu razinu na kojoj se nalazi židovstvo. Ni časa se ne podavajući aktivnom antisemitizmu, u kojemu je on gledao tek ispoljenje vulgarnog mentaliteta, plitkost, i neodgoj, on promatra židovstvo kao i kršćanstvo kao jednu jedinstvenu pokvaru, koju je napadao svom žestinom. Između njih nema nikakve razlike, jest, kršćanstvo je na koncu konca tek dosljedno provođenje židovskog principa. Kršćanstvo nije pokret protiv židovskog instinkta, ono je sama njegova posljedica, zaključak dalje u njegovoj logici koja zadaje strah« (Der Antichrist, Nietches Werke, Klassiker — Ausgabe, 1921, sv. 8, str. 232). Od svih naroda na zemlji židovski je narod onaj koji je čovječanstvu bio najpogibeljniji. »Povijest je Izraela neprocjenjiva kao tipska povijest svakog odnaraavljenja (Entnatürlichung) prirodnih vrednota« (Ondje, 234). I tu kršćanstvo slijedi židovstvo, jest ono ga u pokvarenosti još nadmašuje. Oboje su izražaj neizrecive dekadencije čovjekove i u neku ruku i »boga«, ovog »boga siromaha, boga — grešnika, poizbor boga bolesnika«. Prvotno je Bog bio Bog samo »izabranog naroda«, ali kasnije se on objavio na putovanju i dobio je na svoju stranu polovinu zemlje. »Ali Bog, velikog broja, demokrat među bogovima, nije usprkos toga bio ponosni poganski bog: on je ostao židov, on je ostao bog zakutaka, bog svih tamnih uslova i mjesta, svih nezdravih gradskih četvrti čitavoga svijeta! Njegovo svjetsko kraljevstvo je poslije kao i ranije kraljevstvo podzemlja, bolnica, kraljevstvo prizemlja, kraljevstvo Geta« (ondje, 224).

Kršćanstvo nema ništa novo. Čak i za ljubav kršćanstvo ima svoju pretpostavku židovstvo, »malenu židovsku obitelj u diaspori... s njezinim skrivenim i u poniznost zaodjenutim ponosom »izabranika«, s njezinim najdubljim nijekanjem bez zavisti svega što je iznad i što ima moć i sjaj« (Der Wille zur Macht, Klassiker — Ausgabe, Ergänzungsband, str. 140). Velepjesma ljubavi (1 Kor 13) nije izvorno kršćanska, nego rasplamsaj vječnog plamena koji je židovski« (Ondje, 141). Židovstvo i kršćanstvo na jednoj strani a antikni poganski svijet na drugoj! Kao nešto dekadentno i nečasno prema nečemu časnom i vrsnom! Jako i moćno nasuprot kukavnog i plačnog! Nijekanje nasuprot čvrstom i hrabnom da! Nenaravno nasuprot naravi! Kr-

šćanska je Crkva od početka pa do sada imala volju za skrajnje moguću pokvarenost (Der Antichrist, str. 302). A to je ona baštinila od židovstva. Jasnije nego mnogi drugi kritičari koji se iz najrazličitijih razloga nisu usuđivali da slome štap nad poviješću kršćanstva pa su stoga pokušali da naprave podjelu između židovstva i kršćanstva, Niče je vidio u kojem stupnju njih dvoje, usprkos svih opreka među sobom, jedan drugom ipak nerazdruživo pripadaju.

Odgovor kršćanske teologije

Kako treba da mi izrazimo ovaj paradoksalno-dijalektički odnos židovstva i kršćanstva, između Izraela i Crkve? Tu ne pomažu promatranja iz velike udaljenosti, ni onakva kao što ih pravi Niče sa svojim malne demonski ostrim pogledom. Ovdje mora da kršćanska teologija pokuša dati odgovor sa svoje strane i na svoj rizik. Shvatljivo je da ovaj odgovor ne može biti dat u okviru ovih bilježaka. Moramo se zadovoljiti s nekoliko kratkih opasaka koje čekaju na svoje produbljenje i objašnjenje.

1. Na mnogo mjesta napominje Pavao da je Izrael »tip« Crkve. »Jer što god je unaprijed pisano, pisano je za našu pouku...« (Rim 15, 4; usp. također čitavu gl. 4 te 1 Kor 10, 11). Da li je Crkva u svojoj teologiji i u poznavanju same sebe ove aluzije shvatila u svemu njihovu zamašaju? Ne leži li ovdje jedan princip za samopoznanje Crkve koji se još nije vidio u svojoj radikalnosti?

Izrael je sama sebe shvaćao kao izabrani narod a Boga kao Boga ugovara. A kako je on ipak loše shvatio svoj izbor! Izbor nije povlastica nego poziv — patnja.

Povijest Izraela je povijest Boga s njegovim narodom, i to kakva povijest! Ni u kojem slučaju povijest u idili i skladu, na ravnim i laganim stazama, u zajamčenoj nepogrešivosti i sreći, nego povijest u skrovitosti i zastrtosti. Narod, izručen Bogu, u vjeri i pohvali, u neposluhu i otpadu, na sudu i pomilovan. Uvijek mu je prijetila propast, iznutra i izvana, uvijek je svoj život stavljao na kocku pred licem Božjim. Bog je jedini izbavitelj. Tako je Izrael tip Crkve. Nema ekleziologije bez ove tipologije.

2. Kršćanska Crkva počinje prekidom, rascjepom. Kad je nastala Crkva, Božji se narod rascijepao na dvoje. U povijesti Izraela uvijek ponovo nailazimo na takav prekid,

npr. na raskol između sjevernoga kraljevstva i južnoga kraljevstva nekako od 900—722 g. pr. Kr. Kakvo značenje ima to? I napokon čujemo za raskol što ga je izazvao Isus iz Nazareta. Odraz zaprepaštenja i uznemirenosti, što ga je ovaj rascjep izazvao u duši i u mišljenju Pavlovu, nalazimo u pogl. 9—11 poslanice Rimljanima. No to se odražuje skoro posvuda, kako smo vidjeli. Problem židova-kršćanina je naprosto glavni problem Novoga zavjeta. To znači da rascjep stoji u središtu, ukratko da je to — »ekumenski problem« u njegovoj najtvrdjoj jezgri. Prelom u svojoj mogućoj nemogućnosti, i još više u svojoj nužnosti! Confusione hominum — providentia Dei. Grijeħ i neposluš ljudi — Božji sud. Ali i Božja moć i spasenje.

Zar mi nemamo u jednom ekumenskom razdoblju, kakvo je naše, baš ništa naučiti? »Zar nije« ekumensko mišljenje i nastojanje znatno blijedo i glupo, jer se radikalno ne nadahnjuje na izraelsko-biblijskom vrelu? Naše shvaćanje da je Kristova Crkva jedna, često je u našim organizatorskim težnjama oko jedinstva posvjetovnjačeno — katkada više diktirano od biologije nego od duha. Da li smo u dovoljnoj mjeri shvatili napetost biblije, njezino »putovanje«? Ni tu se vrlo često ne gleda na Izrael kao na »učitelja«.

Izrael i dovršenje Izraela u Isusu Kristu su svjedočanstvo o Božjim skrivenim putovima s njegovim narodom. Tu se poučava theologija crucis, a mi je ne umijemo lako shvatiti. Samo u skrovitosti i pod križem može se upoznati jedinstvo.

3. Izrael će Crkvu opominjati na ono posljednje. Tamo gdje se Izraela ne shvati ozbiljno, eshatologija se »rasplinjuje«. U luteranskoj ortodoksiji ona postaje naukom o posljednjim stvarima, drugdje egzistencijalnom filozofijom ili također vjerom u besmrtnost duše.

Izrael je uvijek bio »na putovanju« — u pravcu prema onom »posljednjem«. I to ne stoga, jer je on sam to htio, već naprotiv jer ga Bog nije puštao na miru. To je zaista bio »hodočasnički narod Božji«. On je bio — a da toga sam nije razumio — na putovanju ususret Mesiji. On je to a da toga ne razumije — još i danas.

No za novi Izrael, koji je našao Mesiju, to ne znači početak niti sudnji dan s njegovim subotnjim počinkom. To znači novo putovanje — prema novom cilju. Narod

Novoga Zavjeta još je uvijek »u progonstvu«, trajno je izložen napasti, nevjernosti i padu, uvijek na sudu i pomilovan, nepokolebljivo usmjeren na ono »posljednje«, na parusiju Isusa Krista.

Crkva treba da ima novu eshatološku ekleziologiju u svjetlu biblijskog svjedočanstva za putujući Božji narod.

4. Izrael će Crkvu uvijek opominjati na ufanje. Ufanje je vjera u situaciju nevidljivosti; ufanje je jasnoća u situaciji tame i zaprepaštenosti; ono je izdržljivost u času posljednje kušnje, gdje se čini da je sve izgubljeno. Ufanje je izraelska baština Crkve.

Povratimo se ponovo k Pavlu, Rim 9—11. Kako je nošena misao rascjepa u Božjemu narodu? Ona biva nadvladana tek s pohvalom Bogu, čijemu bogatstvu, mudrosti i uvidu nema kraja — i u nadi: Izrael i Crkva moraju se ponovo sjediniti. Narod mora da bude jedno. Nešto nemoguće za ljudsko mišljenje, moguće za Boga.

Ova nada da će židovski narod biti nakalamljen na trs, kamo spada kao narod Izraela živi još tek slabo i blijedo, ako nije čak sasvim — kao specijalno Pavlovska vizija — napuštena. Ta se nada sa židovskog stanovišta promatra kao neka vrsta obične kršćanske gordosti. Istina, misao se preplaši kod takvih riječi. Ovo sjedinjenje Izraela i Crkve neće značiti pobjedu židovstva nad kršćanstvom a ni pobjedu Crkve nad Izraelom već pobjedu Božju nad njegovim rascjepkanim narodom. Mi pravo ne znamo, što znače naše riječi, kad govorimo o ovim stvarima, a zar je pravilno zbog toga uopće ne otvarati svoja usta?

Što je življa nada u jedinstvo Božjega naroda — ne kao u jedan put, na koji kršćani bacaju pogled te možda u svojoj najboljoj vjeri misle da im njime treba kročiti, već kao nada u Boga koji sve može — to je pripravniji put koji mi danas ne vidimo i stoga se ne usuđujemo na nj koraknuti.

Boreći se s ovim problemom Pavao je bio skovao ovu riječ: »Jer ako je njihovo zabačenje izmirenje svijeta, što li će biti istom njihovo primanje nego život od mrtvih?« (Rim 11, 15). S ovim značajnim tamnim i čudesnim obe-

canjem Pavao misli na Izrael. On nije nimalo dvojio u ovo: Crkva ne može biti bez Izraela a Izrael ne može biti bez Crkve.

K. E. Skydsgaard, Israel in ökumenischer Sicht, Theologie der Gegenwart 7 (1964), str. 94—100. Skydsgaard je profesor dogmatskog bogoslovlja na teološkom fakultetu u Kopenhagenu. Od Luteranskog Svjetskog Saveza (Ženeva) bio je poslan kao promatrač na II Vatikanski Sabor. Zapaženo je njegovo djelo Konzil und Evangelium, Göttingen — Zürich 1962. — Preveo o. Franjo Carev.

PORUKE UREDNIŠTVA

Molimo sve dužnike da nam što prije uplate zaostali dug. Neki su nam dužni i za više godišta. — Neka adresa pošiljaoca bude ista na koju dolazi »Služba Božja«.

Molimo naše slovenske suradnike da rukopise šalju na adresu: Dr Marijan Smolik, Ljubljana, Dolničarjeva 4.

Molimo sve suradnike da rukopise pišu sa dvostrukim proredom.

NOVE KNJIGE

o. S. Badurina, **Svrha braka**, Doktorska radnja, Cijena 10 N. Din. Narudžbe: Samostan Trećoredaca, Zagreb, Jandrićeva 21.

o. P. Plasajec, **Svetački vijenac**, Propovijedi za blagdane svetaca, II dio. Cijena 8,50 N. Din. Narudžbe: P. P., Trg Maršala Tita 7, Karlovac.

o. A. Cvitanović, **Nova jeka Božje riječi**. Predavanja o vjerovanju za osnovnu školu. Cijena 5 N. Din. Narudžbe: A. C., Bristivica, p. Trogir.